

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.41(7-9)-5

УДК [338.45:37]:332.1:330.341.1

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

PROSPECTS OF THE TRANSFORMATION OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION IN THE POST-WAR PERIOD

О. І. Хромова
О. В. Міщенко
К. В. Ніколенко

Актуальність теми дослідження. Вища освіта України не залишилася осторонь політичних та економічних турбулентностей, які держава переживає ще з 2014 року, але які досягли апогею з часу повномасштабного воєнного вторгнення. Обмежене розуміння впливу війни на систему вищої освіти є джерелом ще більш згубних наслідків для діяльності українських ЗВО.

Постановка проблеми. Необхідне не тільки усвідомлене ставлення до того, що відбувається наразі у сфері вищої школи, але й розуміння того, які перспективи чекають на українські виші після війни, як має змінюватися вища освіта в країні, аби не просто вистояти в період критичних загроз, але й розбудуватися після закінчення воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвідці проаналізовано наявну літературу з теми, визначено темпоральний контекст трансформацій вищої освіти, звернено увагу на деструктивні чинники війни й підтримку світових вишів, яка в період воєнного стану є умовою стимулювання сили українських ЗВО та забезпечення українських здобувачів можливістю здобувати вищу освіту в безпечних умовах за кордоном і зарекомендувати новий досвід викладання українським науковцям. Проте це й загроза отримати відтік кадрів і абітурієнтів і в повоєнній перспективі. Обговорено контекст глобалізації та цифровізації.

Постановка завдання. Метою

Urgency of the research. Higher education in Ukraine has not remained aloof from the political and economic turbulences that the country has been experiencing since 2014, but which have reached a peak since the full-scale military invasion. The limited understanding of the impact of the war on the higher education system is the source of even more detrimental consequences for the activities of Ukrainian higher education institutions.

Target setting. It is necessary not only to have a conscious attitude to what is currently happening in the field of higher education, but also to understand what prospects await Ukrainian higher education institutions after the war, how higher education in the country should change in order not only to survive in a period of critical threats, but also to develop after the end of martial law.

Actual scientific researches and issues analysis. The research analyzed the existing literature on the topic, determined the temporal context of transformations of higher education, drew attention to the destructive factors of war and support of world universities, which during the martial law is a condition for stimulating the strength of Ukrainian higher education institutions and providing Ukrainian students with the opportunity to obtain higher education in safe conditions abroad and at the same time gain new experience in teaching Ukrainian scientists. However, this is also a threat to the outflow of personnel and entrants in the post-war perspective. The context of globalization and digitalization is affected.

The research objective. The purpose of

поточної статті є визначення перспектив трансформації української вищої освіти у післявоєнний період у світлі сучасних умов розвитку, переваг, які відкриваються для українських ЗВО на тлі підтримки світовою академічною спільнотою та водночас на тлі загроз, які становлять світові вищі для вітчизняної галузі вищої освіти через переважну неготовність українських ЗВО до жорсткої конкуренції в умовах глобалізації й боротьби з наслідками війни.

Виклад основного матеріалу. Магістральними напрямками трансформації вищої освіти у післявоєнний період названо: діджиталізацію вищої освіти, максимальну інтеграцію вищої освіти та сфери економіки держави, збільшення кількості іноземних студентів, розширення міжнародних перспектив і дорівняння української вищої освіти до рівня світових стандартів, зростання рівня автономії українських ЗВО. Окремо треба звернутися до питання подолання академічної недоброчесності, корупції та бюрократії у вищій школі.

Висновки. Розуміння перспектив трансформації вищої освіти у післявоєнний період є одним із кроків до подолання теперішньої та подальшої кризи у вищій освіті, що викликана, з одного боку, війною, а з іншого боку, недостатньо сильним рівнем вищої освіти в Україні й до війни. Подальші розвідки з теми можуть стосуватися відстеження тенденцій і нових перспектив перебудови у сфері вищої освіти, програмовій покроковій розробці імплементації визначених напрямів трансформації.

Ключові слова: вища освіта, російсько-українська війна, сталість розвитку вищої освіти, глобалізація освітнього ринку, трансформація вищої освіти.

the current article is to determine the prospects for the transformation of Ukrainian higher education in the post-war period in the light of modern development conditions, the advantages that are open to Ukrainian higher education institutions against the background of support from the world academic community and, at the same time, against the background of the threats posed by world universities to the domestic field of higher education due to overwhelming unpreparedness Ukrainian higher education institutions to tough competition in the conditions of globalization and struggle with the consequences of war.

The statement of basic materials. The main directions of the transformation of higher education in the post-war period are: digitization of higher education, maximum integration of higher education and the sphere of the state economy, increasing the number of foreign students, expanding international perspectives and bringing Ukrainian higher education up to the level of world standards, increasing the level of autonomy of Ukrainian higher education institutions. Separately, it is necessary to address the issue of overcoming academic dishonesty, corruption and bureaucracy in higher education.

Conclusions. Understanding the prospects of the transformation of higher education in the post-war period is one of the steps to overcome the current and further crisis in higher education, which was caused, on the one hand, by the war, and on the other hand, by the insufficiently strong level of higher education in Ukraine and before the war. Further research on the topic may relate to the tracking of trends and new prospects for restructuring in the field of higher education, step-by-step programmatic development of the implementation of certain directions of transformation.

Keywords: higher education, Russian-Ukrainian war, sustainability of higher education development, globalization of the educational market, transformation of higher education.

Актуальність теми. В умінні бачити не тільки теперішнє, але й близькі та віддалені перспективи – запорука успіху та сталого розвитку. Тому в період війни, що розгорнулася на теренах України, важливо не тільки рахувати збитки, яких звідусіль зазнає сфера освіти, але й, окрім знаходження правильних

менеджерських рішень у синхронному зрізі, визначати тенденції та можливості, які відкриваються для української освіти на тлі теперішньої консолідації нації, пробудження національної свідомості, нечуваної досі підтримки міжнародних партнерів, зокрема і в освіті, а також у світлі неминучої майбутньої перемоги, котра, без сумніву, стане трампліном розвитку для численних сфер економіки й для соціальної сфери, куди традиційно зараховують освіту.

Війна належить до безумовно деструктивних чинників. Так, за повідомленням міністра освіти 13 червня 2022 року, від початку воєнного вторгнення внаслідок бомбардувань армією РФ було пошкоджено 43 заклади вищої освіти, до того ж 5 з цього числа зруйновано цілком [1]. Водночас у межах найновішого дослідження “Оцінювання потреб вищої освіти України: Первинний аналіз. 25 червня – 04 серпня 2022”, що обуло проведене МОН за участі провідних міжнародних організацій (Institute of Educational Analytics, The Educational Cluster, ЮНІСЕФ, Save the Children та Світовим банком) дані кардинально вищі: йдеться про 131 заклад фахової передвищої та вищої освіти, пошкоджений у результаті воєнних дій [6]. У період війни довкола підтримки вищої освіти України згуртовується низка міжнародних освітніх і гуманітарних спільнот, українським науковцям відкривається доступ до важливих баз наукових даних (на кшталт Research for Life), світ стурбований питанням збереження в Україні вищої освіти на високому перспективному рівні, свідченням чого є, зокрема, нещодавній масштабний вебінар “Supporting Ukraine in higher education” (7 липня 2022 року). Така увага й підтримка з боку дружніх і партнерських вишів та організацій є вкрай важливою для розбудови українських ЗВО. Чільну роль відіграє також планомірна (наскільки це можливо в умовах війни) імплементація ухваленної “Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки” [7], яка потенційно потребуватиме адаптації, викликані воєнним станом. Однак у всякому разі важливо працювати над тим, що в межах стратегії названо “головною проблемою розвитку вищої освіти”, а саме брак довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку України, важливою складовою якого має стати й галузь вищої освіти. Оскільки і до війни, а тим паче під час активних воєнних дій не було в Україні такої інтегрованої візії, це значно ускладнювало й продовжує негативно впливати на створення моделі вищої освіти, яка була би адекватна цілям майбутнього держави.

Постановка проблеми. Зауважимо, що наразі ґрунтовних чи навіть будь-яких оглядових розвідок із питання суто перспектив трансформації вищої освіти в Україні у повоєнний період немає. На запит “вища освіта у післявоєнний період” Google видає публікації, у яких описується стан вищої освіти в Україні після Другої світової війни. Отже, такі напрацювання мають історичний, але цілком анахроністичний характер з погляду можливостей прагматичного застосування певних алгоритмів в умовах незалежної України, глобалізованого світу й інформаційної ери. Водночас сама тема неабияк актуальна й потребує уваги, оформлення різних позицій науковців із означеної проблеми в деяку єдину концепцію, що дасть змогу розбудувати вищу освіту після війни – створити в такий спосіб і плацдарм для розбудови всієї країни, оскільки сам феномен повоєнного ренесансу держави, що потерпала від агресії ворога, багато в чому залежить від якості реформування вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вище вже йшлося про суттєвий брак розвідок з питань розвитку вищої освіти у повоєнний період чи навіть аналітичних публікацій, які б узагальнено й компетентно оцінювали теперішній стан українських ЗВО й освіти на цьому щаблі. Тому ресурсною базою

для поточного дослідження послуговували статті українською та англійською мовою: з офіційних освітніх ресурсів України (повідомлення на сайті МОН, канали в популярних месенджерах офіційних представників МОН, зокрема чинного міністра); авторитетних вітчизняних та закордонних аналітико-публіцистичних видань; наразі поодиноких наукових публікацій.

З останніх відзначимо наукові праці, авторами яких є І. Шевчук, А. Шевчук [8], В. Левкулич [3], І. Шемелинець [9], Т. Книш, А. Козак, О. Іванашко [2], Н. Литвин [4]. У них своєчасно надається поточна оцінка ситуації у сфері вищої освіти в умовах війни, у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності, галузево (на прикладі юридичної освіти [9]) окреслюються ідеї трансформації системи юридичної освіти в умовах війни та в післявоєнний період, розглядається важливий аспект психолого-педагогічних особливостей пристосування освітнього процесу в ЗВО України до умов воєнного стану, які, як передбачається, справлять визначений вплив на моделі вищої освіти в повоєнний період.

Ресурс Inside Higher Ed 12 серпня 2022 року опублікував статтю *Ukraine Faces an Academic Crisis* (“Україна стикається з академічною кризою”), у якій відзначено сильні довоєнні сторони української вищої освіти. Зокрема, акцентовано, що перед війною населення України було одним із найосвіченіших і найбільш грамотних у світі завдяки тому, що український уряд витрачає значну частину свого ВВП на сектор освіти. Відзначено також зосередженість наукової діяльності українських ЗВО на природознавчих, технологічних, інженерних та математичних дисциплінах. Як наслідок, Україна має одних із найкращих у світі інженерів, комп’ютерників та інформаційних техніків [12]. Вважаємо принципово важливим збереження цих переваг вищої освіти в період війни та розвиток визначених напрямів після перемоги. Поміж тим, як передбачено ресурсами, поки триває війна, мільйони українських біженців зіткнуться з новими викликами, намагаючись вступити до іноземних навчальних закладів. У такий спосіб Україна втрачає та продовжить втрачати принаймні до завершення війни чинних і потенційних студентів (нагадаємо, що за даними МОН з 24 лютого 2022 року до закладів вищої освіти зараховано 2562 нових студентів, водночас не відновили навчання приблизно 24 тисячі здобувачів [6]). Існує ймовірність “відтоку мізків” (англ. Brain drain): малоімовірно, що українські біженці захочуть повернутися до охоплених війною чи повоєнною руйнуванням регіонів півдня та сходу України, натомість вони, вірогідно, виберуть асиміляцію в чужих країнах, у яких за час війни адаптуються. Тоді Україна втратить значну частину своєї майбутньої робочої сили, що завадить її перспективам економічного зростання [12].

Водночас на вебсайті “Голосу Америки” опубліковано статтю, яка висвітлює дані недавнього звіту некомерційного Інституту міжнародної освіти, який охопив 559 шкіл США. Він показав, що принаймні 120 університетів пропонують певну допомогу українським студентам, яка полягає, наприклад, у додатковому часі для подання заяв і полегшених вимогах щодо надання деяких офіційних документів. Коледжі США також розширили фінансову допомогу та збільшили кількість місць для українських студентів [10]. У Європейському Союзі університети об’єднуються, щоб надати українцям академічну й фінансову підтримку для оплати проживання, пропонують безкоштовне навчання, академічні посади тощо. Наприклад, Університет Аалто у Фінляндії пропонує принаймні 40 студентам місце для навчання абсолютно безкоштовно. Через благодійний фонд українські студенти також можуть отримати покриття витрат на проживання під час навчання у Фінляндії, окремим категоріям здобувачів, навчання яких перерване в Україні, надають стипендію розміром 800 євро на місяць [11]. У Швеції декілька

університетів, зокрема Стокгольмський, пропонують наукові посади українським дослідникам [11]. Перелік вигод від закордонних вишів можна продовжувати. Така лояльність до студентів і викладачів з України дуже своєчасна під час воєнних дій у країні, однак становить уже сьогодні серйозну загрозу сфері вищої освіти, яка мусить ставати настільки ж конкурентоспроможною, як у провідних країнах світу, аби витримувати тиск переваг навчання за кордоном. Це вимога часу, яка, безумовно, стимулюватиме якісні трансформації вітчизняних ЗВО, якщо ті бажають виграти змагання за студентів у час, коли тенденції автономізації вишів та проникнення в парадигму діяльності ЗВО трендів ринкової економіки ставлять жорсткі вимоги відповідності передовим стандартам.

Постановка завдання. Огляд літератури з теми дає досить чіткі інсайти щодо викликів, перед якими наразі постала система вищої освіти в Україні. Боротьба із цими викликами, а також акцент на теперішніх сильних сторонах української вищої освіти є магістралями подальших трансформацій вищої освіти в післявоєнний період, коли українські виші зіткнуться з проблемами подолання деструктивних наслідків війни, але zarazом постануть перед потребою нарощення конкурентності на тлі доступу українських абітурієнтів до глобального ринку вищої освіти. *Метою поточної статті* є визначити перспективи трансформації української вищої освіти у післявоєнний період у світлі сучасних умов розвитку, переваг, які відкриваються для українських ЗВО на тлі підтримки світовою академічною спільнотою та водночас на тлі загроз, які становлять світові виші для вітчизняної галузі вищої освіти через переважну неготовність українських ЗВО до жорсткої конкуренції в умовах глобалізації й боротьби з наслідками війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У визначенні перспектив трансформації вищої освіти у повоєнний період, оскільки кожен сподівається, що здобуття перемоги – справа найближчих часів, важливо не абстрагуватись від ситуації, яка наразі склалася у сфері вищої освіти. Тому важливе значення має аналіз тез, які висловлюються посадовцями МОН щодо стратегічного планування діяльності вітчизняних ЗВО. Так, на засіданні Секторальної робочої групи “Освіта і наука” [5], яка формується з головних міжнародних партнерів України, ще у травні було запропоновано низку проєктних пропозицій для усунення екстрених проблем української освіти у період війни та, що особливо важливо для поточної розвідки, після неї.

Окрім того, чільну роль має вже згадана Стратегія розвитку вищої освіти на найближче десятиліття [7]. Зокрема, у межах Стратегії та сучасної ситуації основними питаннями розвитку ринку вищої освіти є:

- прогнозування наявних на ринку праці потреб (конкурентоспроможний випускник із набором компетентностей, необхідних для виконання фахових завдань);
- розвиток альтернативних форм здобуття вищої освіти;
- трансформація підходів до наукової та науково-технічної діяльності у вишах (зокрема, утвердження й розвиток принципів академічної доброчесності, подолання імітації наукової діяльності, натомість фінансування наукових проєктів, що мають стратегічне значення для держави);
- смарт-спеціалізація та кластери Індустрії 4.0 (забезпечення практик Interreg Europe у сфері Індустрії 4.0);
- оновлення критеріїв оцінювання якості освіти й звільнення вищої освіти від корупції та бюрократії;
- належне фінансування й автономізація вищої освіти;
- інтернаціоналізація та інтеграція вищої освіти.

Пріоритетними для повоєнної перспективи є завдання відновлювати й розбудовувати освітню інфраструктуру; забезпечувати сталість і безперервність освіти; психологічно підтримувати учасників освітнього процесу, які постраждали від війни (тут ідеться про широке коло постраждалих, для яких іще належить розробити підходи до надання підтримки: наприклад, вони не можуть бути однаковими для людей, які були учасниками воєнних дій у складі ЗСУ й здобувачів, які повернулися до навчання з-за кордону); продовжувати реформи та якісні трансформації на рівні вищої освіти з метою досягнення високих світових стандартів.

Високу пріоритетність мають завдання відкрити освітні хаби за кордоном, створити навчально-практичні центри за галузевим спрямуванням, продовжити розбудову вже активного Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри (націлений переважно на випускників шкіл, але дасть змогу таргетовано й більш свідомо обирати спеціальність у вищій школі, аби більше випускників вищів працювали за спеціальностями, а також з метою підтримки професій, потребу в яких має держава – вище вже йшлося про необхідність налагодження зв'язку між вищою освітою та економікою).

Магістральними напрямками трансформації вищої освіти у післявоєнний період є:

1. *Діджиталізація вищої освіти.* Щодо впровадження цього напрямку Україна заручається підтримкою вітчизняного ІТ-ринку та закордонних партнерів. Зокрема, у межах Світового освітнього форуму 2022 (22 травня 2022 р.) міністр освіти домовився про співпрацю з Марком Істом, Генеральним директором Microsoft Education у Європі, Близькому Сході та Африці. А саме йшлося про додаткову підтримку української освіти у воєнний і повоєнний час, оновлення наявної системи освіти. Однією з найближчих перспектив є цифровий освітній паспорт, який інтегровано та в цифровому варіанті відобразатиме цілісно інформацію про освіту громадянина, дасть змогу працедавцям обирати кращих працівників. У межах цифровізації також перебуває перспектива створення освітніх catch up програм та інструментів за зразком британських – для компенсації освітніх втрат, прогалин у навчанні, які виникли ще під час карантину, а в період воєнного стану тільки поглибилися. Хоча щодо надолуження освітніх втрат обговорюється більше площина школи, вважаємо, що вища освіта ще більше потребує таких компенсаційних заходів.

2. *Максимальна інтеграція вищої освіти та сфери економіки держави.* Наявні сьогодні дослідження демонструють, що хоча 70% українців мають вищу освіту, але цей потенціал не використовується суспільством і економікою сповна. Структура підготовки спеціалістів не відповідає наявним і віддаленим потребам ринку праці. Наразі помітний і слабкий зв'язок вищої освіти із запитами від науки та бізнесу. Рейтинг "The Good Country Index" за 2020 рік розмістив Україну на 76-му місці з-поміж 153 країн світу [7]. Відповідно до результатів вступної кампанії за 2020 рік, серед десятка найбільш запитуваних абітурієнтами напрямків підготовки (які зібрали найбільшу кількість заяв і де вступ був найбільш конкурентним), усього два стосувалися комп'ютерних наук, поміж тим – жодного природничого, інженерного, технологічного напрямку в топі найпопулярніших не було. І це в той час, коли саме вони мають становити фундамент розвитку реального сектора економіки держави. Цей ризик вищої освіти можна подолати лише за умови визначення державних пріоритетів розвитку економіки та запровадження державної програми підтримки відповідних напрямків вищої освіти. Так, Стратегія розвитку вищої освіти в

Україні визначає перспективні професії: спеціалісти з технологій майбутнього, IT-технологій і даних, розробників, диспетчерів безпілотних апаратів, космогеологів, фахівців з екологізації виробництва та життя, винахідників і лікарів-практиків у галузі здоров'я людини.

У розрізі цієї мікротеми треба відзначити ще й те, що орієнтовно 61% роботодавців нарікає на брак практичних професійних навичок у випускників українських ЗВО. Це серйозний інсайт, який натякає на потребу не косметичних, а більш ґрунтовних перебудов у структурі вищої освіти й апелює до тісної співпраці з потенційними роботодавцями. Діалог вишів, науки й бізнесу як ніколи на часі.

3. *Збільшення кількості іноземних студентів.* Війна становить серйозну перешкоду для нарощення кількості іноземних студентів. До війни показник залученості іноземних здобувачів (здебільшого з країн Азії (зокрема Середньої Азії) та Африки) міцнів, але виклики війни, головне – реальна фізична загроза збереженню життя, точно не є сприятливими для зміцнення потенціалу країни надавати освітні послуги іноземцям. Водночас глобальний ринок надання освітніх послуг іноземцям висококонкурентний. Україні надважливо не втрачати динаміку: під час війни демонструвати лояльність і компроміс до здобувачів з-за кордону, а після війни серйозно працювати над збільшенням привабливості навчання в Україні. Передусім – через високу якість освітніх послуг, можливості працевлаштування, вигідні програми для іноземних студентів. Для України дуже важливо, щоб іноземні студенти й надалі обирали Україну як місце для навчання. Для цього були розроблені нові, адаптовані до воєнного часу, правила прийому іноземних громадян до українських вищих навчальних закладів. Зокрема, ці правила передбачають можливість дистанційного вступу. Університети також пропонуватимуть більш сучасні, доступні та гнучкі освітні програми, розширюється спектр освітніх програм, які викладаються англійською мовою. Іноземні студенти – це не тільки джерело фінансових надходжень (майже всі здобувачі з-за кордону навчаються за власні кошти, до того ж вартість навчання для них, як правило, вища, аніж для українців), але й потужний іміджевий ресурс і показник конкурентності українських вишів. Просування українських ЗВО на глобальний освітній ринок зміцнить позиції країни у масштабі освітнього простору світу й надасть системі вищої освіти належної резистентності й стимулів до якісних трансформацій.

4. *Розширення міжнародних перспектив і дорівняння української вищої освіти до рівня світових стандартів.* Ця магістральна лінія тісно пов'язана з попередньою. Слабка інтеграція вищої освіти України у світовий та європейський освітньо-науковий простір є чинником, що стримує розвиток і якісні перетворення. Зараз світова освітня спільнота максимально відкрита до українців, тому встановлення активних партнерських зв'язків із провідними вишами світу – це одна й найкращих інвестицій у майбутнє вітчизняної вищої освіти. Це вектор, який, на щастя, уже динамічно розвивається. Так, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, розширюючи міжнародні зв'язки, відкрив представництво в Мюнхені (Німеччина), де пропонує бакалаврські програми з інформатики, біології та культурології. Львівський національний університет імені Івана Франка також започаткував спеціальну програму обміну з Університетом Касселя (Німеччина) для студентів бакалаврату на економічному факультеті й факультеті управління фінансами та бізнесом. Ці можливості обміну пропонуються як українським, так і іноземним студентам, а навчання супроводжується українською чи англійською мовами. Є багато прикладів такого

міжнародного співробітництва. Також варто згадати міжнародний проект Twinning “Unity Initiative”, у межах якого реалізуються програми подвійних дипломів між українським та британським університетами. Загалом 79 університетів Сполученого Королівства вже приєдналися до партнерства, яке передбачає широкий спектр підтримки українських університетів.

5. *Зростання рівня автономії українських ЗВО* (академічної, фінансової, організаційної, кадрової). Автономія означає здатність університету вирішувати різноманітні академічні питання, такі як прийом студентів, академічний зміст, забезпечення якості, запровадження освітніх програм тощо.

Можливість ухвалювати рішення про загальну кількість студентів і встановлювати критерії прийому є фундаментальними аспектами інституційної автономії. У той час як кількість місць для навчання має важливе значення для профілю та фінансів університету, здатність відбирати студентів значною мірою сприяє забезпеченню якості та відповідності інтересів студентів пропонованим програмам. Наразі в розрізі питань академічної автономії слабким місцем є брак прав у ЗВО самостійно визначати правила прийому. У проблемному полі питань автономізації діяльності вишів зосереджене також питання низького та неефективного фінансового забезпечення вищої освіти й брак потенціалу вишів самостійно вирішувати фінансові питання в чинному дозвільному полі. Фінансові проблеми вишів зумовлюють і низьку престижність праці викладачів, призводять до втрати кадрового потенціалу. Нарощення автономії введе українські ЗВО у реальне конкурентне поле, де якість освітніх послуг і резистентність системи діяльності конкретного ЗВО стануть запоруками його успіху. Європейський досвід автономізації ЗВО стане в пригоді під час відбору стратегій, які можуть стати релевантними для України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Незважаючи на безкомпромісну загарбницьку війну Росії, Україна продовжує рухатися вперед і виробляти близькі й далекі стратегії розвитку держави, зокрема й вищої освіти. Українські ЗВО стають сильнішими, розробляючи стратегії реконструкції та продовження започаткованих реформ в освіті. З погляду інтернаціоналізації в найближчі роки держава планує збільшення обсягу освітніх послуг, підтримку світових гуманітарних і культурних цінностей та ініціатив, інтеграцію іноземних студентів до навчання в сильних і резистентних вищих навчальних закладах України.

Оскільки міжнародна спільнота розглядає й підтримує майбутні зусилля щодо відновлення України, вона погоджується надавати посильну допомогу освітньому сектору. Чільну роль відіграє надсилання фінансової допомоги Україні для розбудови вищої освіти й втілення освітніх ініціатив, що також дасть ресурси, необхідні для відновлення навчальних закладів і надання якісної освіти широкому колу вітчизняних та іноземних здобувачів. Саме від фінансового забезпечення виокремлених у цій статті магістральних напрямів трансформації вищої освіти у післявоєнний період залежить успіх прогнозованих якісних змін. Суттєвою також є проблема протистояння академічній недоброчесності.

Подальші розвідки з теми можуть стосуватися відстеження тенденцій і нових перспектив перебудови у сфері вищої освіти, програмовій покроковій розробці імплементації визначених напрямів трансформації.

Список використаних джерел:

1. Извоцікова, А 2022, *43 заклади вищої освіти пошкоджено внаслідок бомбардувань армії РФ – Шкарлет*. Доступно: <<https://suspilne.media/249743-43-zakladi-visoi-osviti-poskodzeno-vnaslidok-bombarduvan-armii-rf-skarlet>>. [31 Серпень 2022].

2. Книш, Т, Козак, А & Іванашко, О 2022, 'Психолого-педагогічні особливості адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану', *Актуальні питання гуманітарних наук*, Випуск 51, с. 534–541.
3. Левкулич, В 2022, 'Вища освіта у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності', *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, Випуск 28, Т. 1, с. 139–158.
4. Литвин, НА 2022, 'Освітній процес ВНЗ в умовах воєнного часу: стан та перспективи розвитку', *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року*, с. 267–272.
5. Міністерство освіти і науки України 2022, *МОН презентувало проектні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. 9 травня 2022 року*. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propoziciyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoji-osviti-u-voeyennij-ta-pislyavoyennij-periodi>>. [31 Серпень 2022].
6. Міністерство освіти і науки України 2022, *Оцінювання потреб вищої освіти України: Первинний аналіз. 25 червня – 04 серпня 2022*. Доступно: <https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_higher_education_initial_report_final_ua.pdf>. [31 Серпень 2022].
7. Міністерство освіти і науки України 2022, *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки*. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>>. [31 Серпень 2022].
8. Шевчук, І & Шевчук, А 2022, 'Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України', *Economy and Society*, Випуск 39. Доступно: <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>>. [31 Серпень 2022].
9. Шемелинець, П 2022, 'Трансформація системи юридичної освіти в умовах війни та в післявоєнний період', *Знання європейського права*, Випуск 2, с. 8–13.
10. 'Ukrainian Students Find Refuge at US Colleges', *Voice of America*, August 27, 2022. Доступно: <<https://learningenglish.voanews.com/a/ukrainian-students-find-refuge-at-us-colleges/6712128.html>>. [31 Серпень 2022].
11. Shapovalova O, *International education in Ukraine: continuing in the face of adversity*. Доступно: <<https://www.eaie.org/blog/international-education-ukraine.html>>. [31 Серпень 2022].
12. Темнуцьку, М 2022, 'Ukraine Faces an Academic Crisis', *Inside Higher Ed*, August 12, 2022. Доступно: <<https://www.insidehighered.com/views/2022/08/12/ukraine-faces-academic-crisis-opinion>>. [31 Серпень 2022].

References:

1. Izvoshchikova, A 2022, *43 zaklady vyshchoyi osvity poskodzheno vnaslidok bombarduvan' armiyi RF — Shkarlet (43 institutions of higher education were damaged as a result of the bombings of the Russian army — Shkarlet)*. Dostupno: <<https://suspilne.media/249743-43-zakladi-visoi-osviti-poskodzheno-vnaslidok-bombarduvan-armii-rf-skarlet>>. [31 Serpen' 2022].
2. Knysh, T, Kozak, A & Ivanashko, O 2022, 'Psykhologo-pedahohichni osoblyvosti adaptatsiyi osvith'oho protsesu v zakladakh vyshchoyi osvity v umovakh voyennoho stanu' (Psychological-pedagogical features of the adaptation of the educational process in institutions of higher education in the conditions of martial law), *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, Vypusk 51, с. 534–541.
3. Levkulych, V 2022, 'Vyshcha osvita u dzerkali vyklykiv ta al'ternatyv suchasnosti' (Higher education in the mirror of modern challenges and alternatives), *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, Vypusk 28, Т. 1, с. 139–158.
4. Lytvyn, NA 2022, 'Osvitniy protses VNZ v umovakh voyennoho chasu: stan ta perspektyvy rozvytku' (Educational process of universities in wartime conditions: state and prospects for development), *Osvitniy protses v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini : materialy*

- useukrayins'koho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennya kvalifikatsiyi*, 3 travnya – 13 chervnya 2022 roku, s. 267–272.
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2022, *MON prezentovalo proyektni propozytsiyi dlya vyrishennya nahal'nykh problem ukrayins'koyi osvity u voyennyi ta pislyavoyennyi periody (Ministry of Education and Science of Ukraine presented project proposals for solving urgent problems of Ukrainian education in the war and post-war periods)*. 9 travnya 2022 roku. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propozyciyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi>> [31 Serpen' 2022].
 6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2022, *Otsinyuvannya potreb vyshchoyi osvity Ukrayiny: Pervynnyy analiz (Assessment of the needs of higher education of Ukraine: Primary analysis. 25 June – 04 August 2022)*. 25 chervnya – 04 serpnia 2022. Dostupno: <https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_higher_education_initial_report_final_ua.pdf> [31 Serpen' 2022].
 7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2022, *Stratehiya rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini na 2021–2031 roky (Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2021–2031)*. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>> [31 Serpen' 2022].
 8. Shevchuk, I & Shevchuk, A 2022, 'Osvitnya analityka kriz' pryzmu viyny: vyklyky ta mozhyvosti dlya vyshchoyi shkoly Ukrayiny' (Educational analytics through the lens of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine), *Economy and Society*, Vypusk 39. Dostupno: <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>>. [31 Serpen' 2022].
 9. Shemelynets', II 2022, 'Transformatsiya systemy yurydychnoyi osvity v umovakh viyny ta v pislyavoyennyi period' (Transformation of the legal education system in the conditions of war and in the post-war period), *Znannya yevropeys'koho prava*, Vypusk 2, s. 8–13.
 10. 'Ukrainian Students Find Refuge at US Colleges', *Voice of America*, August 27, 2022. Dostupno: <<https://learningenglish.voanews.com/a/ukrainian-students-find-refuge-at-us-colleges/6712128.html>>. [31 Serpen' 2022].
 11. Shapovalova O, *International education in Ukraine: continuing in the face of adversity (International education in Ukraine: continuing in the face of adversity)*. Dostupno: <<https://www.eaie.org/blog/international-education-ukraine.html>>
 12. Temnycky, M 2022, 'Ukraine Faces an Academic Crisis', *Inside Higher Ed*, August 12, 2022. Dostupno: <<https://www.insidehighered.com/views/2022/08/12/ukraine-faces-academic-crisis-opinion>>. [31 Serpen' 2022].